

*М.Т.Теловата,
д.пед.н.,
професор,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту*

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗИ

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку українського суспільства в процесі підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі увага приділяється інтелектуальному, моральному, культурному розвитку, творчій самостійності майбутнього економіста, бухгалтера, фінансиста, банкіра, а також їх формуванню та удосконаленню професійної компетентності.

Поняття професійної компетентності сьогодні є досить актуальним серед науковців, які працюють над удосконаленням професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, у працях В.Астахової, І. Єрмакова, Є.Зеєра, І. Зимньої, Н.Кузьміної, С.Клепка, В.Маслова, О.Овчарук, Є.Павлютенкова, І.Собатовської, В.Сластьоніна, Г.Троцько, В.Шадрікова, О.Хуторського, Є.Якуби та інших розглядаються питання професійної компетентності, орієнтації, професійного інтересу, професійної спрямованості, процесу формування сумлінного ставлення до праці; проблема формування особистісних якостей, а також інші категорії і поняття. Вивчення різних джерел показало, що дослідження проблеми якості професійної підготовки випускника ВНЗ, як проблема формування його професійної компетентності, не знайшла окремого опрацювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес трансформації економічної системи від планової до ринкової вимагає не лише зміни економічних структур. Основна сутність і складність цього процесу полягає в забезпеченні належної професійної підготовки майбутніх фахівців економічної

галузі, які здійснюватимуть цю трансформацію. Забезпечення поставлених вимог породжує проблему якості підготовки майбутніх фахівців економічної галузі.

Хоча останнім часом інтерес до процесу формування професійної компетентності зріс, професійна компетентність фахівців економічної галузі залишається поки що недостатньо розробленою і теоретично мало вивченим аспектом, проблемі формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі приділяється недостатньо уваги, незважаючи на те, що фахівці (бухгалтери, фінансисти, економісти, банкіри) є одними з найбільш необхідних професій у сучасному світі.

Освітньо-професійна програма вищої школи трактує компетентність фахівців економічної галузі як “високий потенціал функціональної освіти і професійної підготовки для обліково-економічної, фінансової, банківської, організаційно-управлінської, аналітичної і дослідної діяльності в галузі економіки на виробництві, у сфері послуг, в управлінні й науково-дослідних закладах”. З одного боку, виробнича практика до фахівців економічної галузі ставить такі вимоги, як високий інтелектуальний рівень, володіння певними професійними, практичними навичками та вміннями, а з іншого боку - це наявність належного обліково-економічного досвіду.

Відповідно до того чи іншого виду професійної діяльності вітчизняні й зарубіжні дослідники розрізняють за змістом трактувань поняття „компетентність” і „професійна компетентність”.

Введення поняття „професійна компетентність” обумовлено шириною його змісту, інтегративністю характеристик, які уможливають такі поняття, як „професіоналізм”, „кваліфікація”, „професійні здібності” тощо.

У педагогічній науці поняття “професійна компетентність” розглядається як сукупність знань і вмінь, що визначають результативність праці, а саме: об’єм навиків розв’язання задач; комбінацію особистісних якостей і властивостей; комплекс знань і професійно значущих особистісних якостей; вектор професіоналізації; єдність теоретичної і практичної готовності до праці; здібність сприймати складні види діяльності.

У сучасній науковій літературі можливість здійснювати деяку професійну діяльність визначають терміном **професійна компетентність**, під яким розуміють складну інтегровану якість особистості, причому, мова йде не про окремі знання або вміння і навіть не про сукупність окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність у цілому.

Достатньо вагомо ця думка виражена у визначенні Дж. Бергоуна: “Компетентність – здібність і готовність до виконання завдань. Вона може вмщувати знання, уміння, розуміння та волю”.

Питання формування професійної компетентності як компонента економічного покликання у фаховій підготовці студентів розглядали на різних рівнях і під різними кутами зору такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як В. Адольф, В. Аніщенко, Ш. Амонашвілі, Є. Бондаревська, В. Болотов, А.Бермус, Т.Браже, С.Будак, А.Василюк, С.Вершловський, О.Газман, Т.Добудько, Н.Єфремова, Г.Ковальчук, Н. Копилова, К.Корсак, І. Котов, Н. Кузьміна, Б. Кричевський, А. Михайличенко, А. Маркова, О. Овчарук, Р. Овчарова, В. Сєриков, В.Сластьонін, Л. Соломко, І.Тараненко, Т. Уласова, А. Хуторський, Е. Шорт, Є.Шиянов, О. Шиян та інші.

При аналізі робіт відомих дослідників бачимо, що в змісті поняття „професійна компетентність” вони фіксують:

- загальну культуру фахівця, відображену в сукупності наукових знань, ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, пізнання ним навколишнього світу й розуміння свого місця в ньому, здатність до розвитку творчого потенціалу (Т. Браже);

- уміння професійно мислити й професійно діяти (А. Міщенко, Л. Міщенко, Е. Шиянов);

- ступінь розвиненості індивідуально-професійних якостей, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності в конкретній предметній області, що виражається в діловому й партнерському спілкуванні з людьми при вирішенні їхніх життєвих проблем (С. Батищев, Е. Холостова);

- сукупність функцій, прав і відповідальності фахівця (В. Афанасьєв);

- готовність до професійної діяльності (Г. Трофімова).

Існують різні підходи до розуміння суті професійної компетентності. Одним із них є функціонально-діяльнісний підхід (Н.Кузьміна, А. Маркова, В. Симонов, Р. Шакуров, А. Щербаков та ін.), що розглядає компетентність як єдність теоретичної і практичної готовності до виконання професійних функцій, при яких основні параметри професійної компетентності задаються функціональною структурою професійної діяльності.

Відтак, в професійній підготовці фахівця-професіонала актуальним завданням сьогодення є така професійна підготовка, результатом якої виступає здатність сприймати ринкові перетворення, легко адаптуватися до змін у житті, розвивати власну компетентність. Підготовлений до професійної діяльності майбутній фахівець зі сформованою на високому рівні професійною компетентністю буде мати можливість більш гнучко аналізувати різні ситуації, мобільно реагувати на зміни в соціальному, культурному, економічному житті суспільства, здійснювати ефективне ділове спілкування, враховувати основні економічні закони у процесі професійної діяльності, самовдосконалюватися протягом усього життя.

Визначаючи зміст поняття професійної компетентності, учені розглядають її як взаємозв'язок методологічних, науково-теоретичних і практичних знань (Н.Кузьміна, І.Огородніков, М.Скаткін, В. Сластьонін), поєднання науково-теоретичних, конструктивно-технологічних, норматив-них знань (В.Краєвський), змістовних та операційних знань (М.Скаткін), єдність фундаментальних та інструментальних знань (С.Архангельський), теоретичних і практичних знань (Ю. Кулюткін).

Узагальнюючи вище зазначене, додамо, що професійна компетентність через виключну значущість у структурі якостей особистості виступає об'єктом підвищеної дослідницької уваги зарубіжних вчених (Д. Брител, Є. Джимез, Р. Квасниця , В. Ландшеер, П. Мерсер, М. Робінсон).

Усі ці роботи мають важливе теоретичне і практичне значення. В той самий час багато питань, пов'язаних із проблемою формування професійної компетентності в майбутніх фахівців економічної галузі, ще залишаються відкритими.

Невирішеним є питання про компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у сучасних умовах.

У широкому колі наукових досліджень ми відокремили підходи до розуміння професійної компетентності. В енциклопедії професійної освіти зазначається, що професійна компетентність містить не тільки уявлення про кваліфікацію (професійні навички, уміння і знання) а й освоєні соціально-комунікативні та індивідуальні здібності, що забезпечують самостійність професійної діяльності.

„Професійна компетентність” означає сукупність професійно обумовлених вимог, у цьому разі - до майбутніх фахівців економічної галузі.

На сьогодні в Україні результатом освіти вважаються підсумкові оцінки в атестаті або дипломі випускника. На практиці ж часто спостерігаються протиріччя між записами в дипломі і фактичними компетенціями випускника: при інших рівних умовах (вік, освіта, середній бал диплома, займана посада) одні фахівці домагаються визначних успіхів, а інші, навпаки, показують явну невідповідність займаній посаді. Справа в тому, що, крім посадових обов’язків, необхідний також специфічний набір професійних компетенцій.

Із викладеного вище можна зазначити, що метою професійної освіти є підготовка кваліфікованого фахівця, який має бути здатним до ефективної професійної роботи згідно з його спеціальністю на конкуруючому ринку праці.

Для виявлення ж суті поняття “професійна компетентність” нами був проведений контекстуальний аналіз за різними джерелами: словниками, енциклопедіями, науковими дослідженнями, навчальними і навчально-методичними посібниками.

Л. Хоружа виділяє такі характеристики професійної компетентності:

- розуміння суті завдань, що виконуються;
- знання досвіду в цій сфері й активне його впровадження;
- вміння обирати засоби, адекватні конкретним обставинам;

- почуття відповідальності за досягнуті результати, здатність оцінювати власні помилки й коригувати їх.

На нашу думку, більш конкретним та всебічним визначенням професійної компетентності фахівця як потенційної можливості до ефективної діяльності є перелічені нижче в таблиці 1. двадцять дев'ять визначень вчених-науковців.

Таблиця 1

**Підходи до визначення “професійної компетентності”
в сучасній науковій літературі**

І.Д. Багаєва	Професійна компетентність як єдність інтегрованих знань: вимог до праці, цілей, шляхів, засобів, методів, історії теорії навчання і виховання, предметних, загальнокультурних знань, знання передового досвіду, своїх недоліків та здібностей.
А.Л. Бусигіна	Професійна компетентність – знання “своїх” дисципліни, знання концепцій суміжних дисциплін, дисциплін еколого-соціально-економічного блоку, якості особи (здібність, інтелект, авторитет).
М.Б. Бічева	Процес розвитку індивідуальної своєрідності суб’єкта професійної діяльності забезпечує формування індивідуальних способів самовираження в професійному середовищі.
І.Б. Васильєв	Професійна компетентність - здатність фахівця кваліфіковано здійснювати професійне навчання і виховання в рамках конкретної професії на рівні вимог, встановлених стандартами професійної освіти, та на основі поєднання техніко-технологічних знань, умінь і навичок.
Ю.В. Варданян, Т.В. Савінова	Рівень сформованості у фахівця системи психічних властивостей і станів, у яких виражається єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення професійної діяльності і здатності (уміння і можливості) проводити необхідні для цього дії.
В.М. Введенський	Сукупність знань, умінь, що визначають результативність праці; об’єм навичок виконання завдання; комбінація основних якостей і властивостей; комплекс знань і професійно-значущих особистісних якостей; вектор професіоналізації; єдність теоретичної і практичної готовності до праці.
С. Висоцька	Професійна компетентність є метою підготовки вчителя у ВНЗ, і її характеристика така: за цілісного підходу до формування особистості вчителя компетентність професіонала становить систему знань і умінь, володіння загальними і спеціальними засобами діяльності, здатність і потребу в удосконаленні своєї роботи, готовність до змін, нестандартність мислення.
Н.П. Гришина	Професійна компетентність – загальна культура і кругозір, здібності фахівця, виробнича спрямованість і ґрунтовні професійні знання та уміння
Т.В. Добудько	Професійна компетентність трактується як єдність теоретичної і практичної готовності до виконання педагогічної діяльності.
Е.Ф. Зеєр	Сукупність професійних знань, а також володіння способами виконання діяльності

Продовження табл. 1

Н.В. Кузьміна	Професійна компетентність з психологічної точки зору - з позиції уміння вирішувати професійні завдання - вивчає професійну компетентність як властивість особистості, що базується на поінформованості, авторитетності і дозволяє продуктивно вирішувати завдання, розраховані на формування особистості іншої людини.
Н.М. Костіхіна	Професійна компетентність - сукупність особистісних характеристик людини, які необхідні для успішного виконання професійної діяльності.
Л. Карпова	Професійна компетентність є складним індивідуально-психологічним утворенням на засадах теоретичних знань, практичних вмінь, значущих особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють готовність фахівця до виконання практичних завдань.
В. Лозова	Джерелом професійної компетенції є різні сфери культури (духовної, соціальної, управлінської, правової, етичної, екологічної та ін.) вона вимагає значного інтелектуального розвитку, включає аналітичні, комунікативні, прогностичні, розумові процеси.
С.О. Манушин	Професійна компетентність включає кваліфікацію, а також широкий кругозір, зацікавленість і правомірність у здійсненні прийнятих рішень.
В.О. Міжеріков, М.Н. Єрмоленко	Професійна компетентність - система (або перелік) умінь, що поділені на два блоки: теоретичний (аналітичні, прогностичні, проєктні уміння) і практичний (організаторські, комунікативні).
Л. Мігіна	Професійна компетентність - це гармонійне поєднання знань предмета, методики викладання, а також умінь і навичок (культури) спілкування".
А. Маркова	Така праця, у якій на достатньо високому рівні здійснюється професійна діяльність, відповідне спілкування, реалізується особистість економіста, бухгалтера, фінансиста, банкіра.
О. Олексюк	Професійна компетентність як володіння знаннями, вміннями та нормативами необхідними для виконання професійних обов'язків, психологічними якостями, а також як реальна професійна діяльність відповідно до еталонів та норм.
С.П. Романов	Інтеграційний багатофакторний стан людини, що забезпечує якість професійної діяльності і коєволюційну взаємодію зі світом.
В.О. Сластьонін	Професійна компетентність - це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей спеціаліста, що відображає не тільки рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але й соціально-моральну позицію особистості.
А.Д. Смяткіх	Характеристика теоретичної і практичної підготовленості фахівця до здійснення педагогічної діяльності, представлена сукупністю загальнопедагогічної, спеціальної, технологічної, комунікативної рефлексії компетенції, що виражається в здатності самостійно, відповідально, ефективно виконувати певні трудові функції.
В. Синенко	Професійна компетентність як інтегрування відповідного рівня його професійних знань, умінь та навичок, особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності (рівень вихованості й освіченості учнів).
Г.В. Троцько	Сукупність умінь особливим чином структурувати наукові та практичні знання з метою ефективного розв'язання виховних задач.
І.Н. Трофімова	Професійна компетентність – сукупність психологічних якостей особистості, яка визначає ефективність виконання нею певної діяльності.

Продовження табл. 1

Л. Хоружа	Професійна компетентність – це “складна комплексна характеристика, яка відображає інтеграцію професійних теоретичних знань, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей і практичних умінь”.
М.Т. Теловата	Професійна компетентність є особистісною якістю фахівця, характеризує його вміння приймати оптимальні рішення і здатність ефективно їх реалізувати у конкретній сфері практичної діяльності для отримання суспільно визначеного та очікуваного результату.
О. Шиян	Рівень професійної компетентності фахівця в будь-якій сфері діяльності залежить від його здатності розвивати творчий потенціал і продуктивно самовдосконалюватися.
М.А. Чошанова	Це сума трьох компонентів: мобільності знань, гнучкості методу (рівень мінімальної компетентності) та критичності мислення (рівень медіальної компетентності).

На основі зробленого аналізу ми виділили такі якості майбутніх фахівців економічної галузі, що характеризують їхню професійну компетентність:

- володіння на високому рівні професійною діяльністю в певній галузі;
- здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;
- здатність нести професійну відповідальність за результати своєї праці;
- здатність здійснювати виробничі, професійні дії;
- володіння та впровадження своїх знань за допомогою комп'ютера та автоматизованих систем;
- ерудованість і знання облікової, економічної, фінансової, банківської нормативно-правової бази;
- знання та вдосконалення Положення стандартів бухгалтерського обліку, Законів України, методичних рекомендацій, інструкцій;
- мотивованість до праці в професії, задоволення професією;
- досягнення бажаних перед суспільством результатів;
- засвоєння норм, еталонів професії, досягнення майстерності в ній;
- досягнення потрібного рівня професійних якостей, знань і вмінь;

- збагачення досвіду професії завдяки особистому творчому внеску;

- готовність до якісної і кількісної оцінки своєї праці, вміння самостійно це робити.

Отже, в основі як життєвої, так і професійної компетентності лежить здатність людини до прийняття та реалізації самостійних оптимальних рішень із певних питань та водночас брати на себе відповідальність за наслідки своїх дій щодо здійснення цих рішень. Як справедливо зауважує Л. Закота, „компетентна людина - це та, що спроможна приймати рішення і брати на себе відповідальність за їх здійснення”. Згідно з позицією професійної компетентності можна визначити ступінь відповідності характеристик колективу (персоналу) переліку вимог, які пред'явлені певній професії. Тобто майбутній фахівець може бути професіоналом у цілому у своїй галузі, але не бути компетентним у вирішенні усіх професійних питань.

Позиція А.К. Маркової, з нашої точки зору, досить близька до думки Н.В. Кузьміної і в структурі професійної компетентності відокремлює такі компоненти: спеціальна компетентність, соціальна компетентність, особистісна компетентність, що відображено на рис.1.

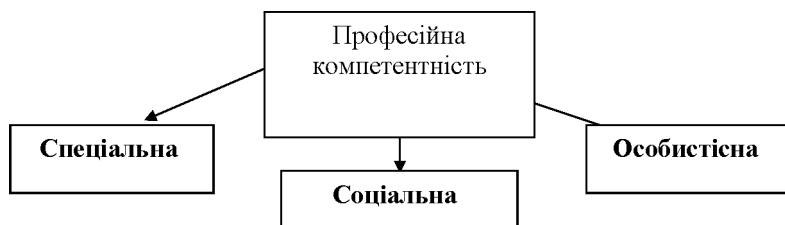

Рис.1.Компоненти професійної компетентності

Зосередимо увагу в нашому дослідженні на характеристичі цих трьох компонентів професійної компетентності.

Спеціальна компетентність є володінням професійною діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій професійний розвиток.

Соціальна компетентність являє собою як володіння спільною професійною діяльністю і прийнятими прийомами професійного спілкування, так і соціальну відповідальність за результати своєї професійної праці.

Особистісна компетентність, що є володінням прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, індивідуальна компетентність, що охоплює володіння прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в межах професії, готовність до професійного зростання, здатність індивідуального самозбереження, неохильність до професійного старіння, уміння організувати раціонально свою працю без перевантажень.

Зіставляючи різні підходи до професійної компетентності як однієї з підструктур особистості фахівців (бухгалтерів, економістів, фінансистів, банкірів) можна зробити висновок, що необхідною умовою продуктивної діяльності є структурні утворення як комплекси обліково-економічних знань, умінь, індивідуальний досвід, професійна майстерність. Професійна компетентність лежить в основі підвищення професійної майстерності, удосконалення якої багато в чому залежить від умов діяльності та індивідуальних здібностей фахівців.

Таким чином, можна сказати, що професійна компетентність - це здатність фахівця ставити перед собою професійні цілі та обирати шляхи їх досягнення, самостійно з мінімальними помилками, впродовж тривалого часу виконувати свою професійну діяльність у різних умовах, визначати і оцінювати конкретні умови, явища і процеси, що мають місце в його професійній діяльності та адекватно на них впливати.

Отже, професійна компетентність охоплює широке коло характеристик професіонала: його здатності, професійно-особистісні характеристики, знання, уміння і навички, можливість прийняття ціннісних основ професії, володіння засобами діяльності, що в сукупності повинне забезпечувати якісне й раціональне рішення професійних завдань. Саме тому компетентісно модернізована освіта має формувати в особистості здатність до прийняття та реалізації важливих для її життя рішень. Однак можна стверджувати, що характер, зміст і рівень розвитку освітньої сфери закономірно відстає від рівня

розвитку соціально-економічного буття суспільства, зокрема від його виробничої сфери. Тому розвиток виробництва висуває перед освітою щоразу нові вимоги, які вона повинна спочатку усвідомити, конкретизувати, систематизувати, а потім відповідно реагувати на них. Причому відставання розвитку професійної освіти від розвитку реального виробництва носить закономірний характер, оскільки саме виробництво є замовником послуг професійної освіти. Не викликає сумніву, що освіта впливає на виробництво, але у зв'язках освіти та виробництва останнє відіграє первинну й визначальну роль, адже нікому не потрібні фахівці із тих галузей виробництва, продукція яких не має попиту в суспільстві або взагалі не випускається промисловістю. Слід зауважити, що одна із стратегічних цілей педагогіки професійної освіти полягає в подоланні і в максимально можливому скороченні розриву між виробництвом і системою професійної освіти, у прискоренні її реакцій на актуальні запити виробничих ситуацій.

Однак проблеми формування компетентності людини, зокрема професійної, педагоги минулого ніколи не розглядали як центральне завдання освіти. Пріоритетної актуальності вони набули тільки в другій половині ХХ ст., коли докорінно змінився сам характер світового виробництва та зміст діяльності людини.

Нині в Україні відбувається реформування освіти, робиться спроба реорганізації освітніх моделей. Науковці, педагоги, методисти прагнуть оновлення освіти, говорять про необхідність відмови від знаннєвої парадигми. Взагалі парадигма - це повна система знань, методологія чи теорія, до якої входять «визнані всіма наукові досягнення, що протягом певного часу дають модель постановки проблем та шляхи їх вирішень», яка в дії виступає як метод наукового пізнання. Педагогічна парадигма - стандартний перелік педагогічних установок і стереотипів, цінностей, технічних засобів тощо, які є характерними для конкретного суспільства, що забезпечують цілісність діяльності, пріоритетну концентрацію тільки на кількох визначених цілях, завданнях, напрямках.

Нова компетентнісна парадигма освіти не виникла на порожньому місці, вона впливає із узагальнення накопиченого світовою педагогікою досвіду, органічно поєднує найпродуктивніші освітні концепції. Компетент-нісна парадигма освіти висуває принципово нові педагогічні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців, ставить перед собою мету докорінної перебудови всієї освітньої системи, надання їй принципово нових якісних вимірів та значень. Сучасний рівень розвитку світового господарства потребує саме компетентнісної переорієнтації всієї системи професійної освіти, до такої думки приходять академік Ничкало Н.Г.

На нашу думку, педагогічна система формування професійної компетентності майбутнього фахівця повинна розглядатися як проекція змісту його майбутньої професійної діяльності на процес його фахової підготовки. Водночас слід зауважити, що методологія формування професійної підготовки майбутніх фахівців для забезпечення їй необхідної ефективності має ґрунтуватися як на діяльністному, так і на особистісному підходах до організації навчально-виховного процесу. Світ переходить від науково-технічної парадигми, орієнтиром якої є засвоєння знань, умінь і навичок, до гуманістичної, що спрямована на особистісний розвиток і творчу самореалізацію особистості в культурі та соціумі. З цих позицій застосування проектування у професійній підготовці майбутніх фахівців має важливе значення для формування і розвитку професійної компетенції фахівця. У цьому відношенні значні потенційні можливості у професійній підготовці має проектування, яке сприяє подоланню традиційних стереотипних орієнтацій професійної освіти, приводить до нового її змісту, методів і технологій.

У зарубіжних дослідженнях розроблялася модель “компетентності працівника”, в якій спираються на індивідуально-психологічні якості, до яких входять самостійність, дисциплінованість, комунікативність, потреба в саморозвитку. Так, американський психолог К. Доуле вважає важливим компонентом кваліфікації здібність швидко й безконфліктно адаптуватись до конкретних умов праці. Інший американський психолог Є. Шорт характеризує кваліфікованого

працівника як людину, яка володіє знаннями основ наук та вміннями, пов'язаними з ними, а також навичками, необхідними для виконання професійних ролей, когнітивної та афективної діяльності, міжособистісного спілкування.

У цілому вчені зараховують компетентність до загальної характеристики індивіда і не пов'язують її з розрізненими вміннями. В основі західноєвропейської моделі компетентності лежать такі якості, як уміння самостійно знаходити шляхи вирішення комплексних завдань, оволодіння новими знаннями, навичками, позитивне уявлення про свою особистість, здатність до гармонійного спілкування, уміння поводити себе в колективі, що зумовлюють структурні компоненти економічної компетентності фахівця (бухгалтера, економіста, фінансиста, банкіра). Моделювання як метод наукового дослідження широко застосовується в педагогіці. Він дає змогу поєднати експериментальне дослідження предмета із побудовою логічних конструкцій та абстракцій. Розробляючи прикладну теорію моделювання, П. Гатчет і Р.Д. Чарлі зазначали, що моделлю може бути все, що має певну структуру. В.П. Безпалько характеризує модель особистості як діагностичний опис із усією множиною, повнотою, на яку здатне сучасне психолого-педагогічне знання, усіх існуючих для життєдіяльності в сучасному світі сторін, властивостей і якостей особистості.

В.І. Міхеєв зазначає: “практична цінність моделі в будь-якому педагогічному дослідженні визначається її адекватністю досліджуваним сторонам об'єкта, а також тим, наскільки правильно враховані на етапах побудови моделі основні принципи моделювання (наочність, визначеність, об'єктивність). Усе це визначає можливості і тип моделі, її функції у педагогічному дослідженні”.

В.О. Штофф розглядає модель як форму і як метод наукового пізнання. Він називає модель системою, яка існує реально чи в уяві та співвідноситься з іншою системою, яка називається оригінал, об'єкт чи натура.

Для нашого дослідження цікавими є підходи до конструювання моделей компетентності фахівців різних

професій, які ми знаходимо в працях І.І. Сігова, О.С. Смирнової, В.Ю. Стрельнікова, Л. Шевчук та ін.

Як зазначає О.С. Смирнова, модель фахівця - це переважно „описовий аналог, що відображає головні характеристики об'єкта, який є узагальненим образом спеціаліста певного профілю”.

Під моделлю професійної компетентності вчителя В.Ю. Стрельніков розуміє “описову характеристику, що розкриває вимоги до знань та вмінь, структури результатів діяльності, особистісних якостей”.

У дослідженнях Р. Бернса, Т. Бабкіна, Л. Мітіної, Н. Маскової та інших учених знаходимо думку про те, що побудова моделі компетентності пов'язана зі створенням у свідомості людини образу „ідеального спеціаліста”, який забезпечує „ідеальну діяльність”.

На думку багатьох учених, образ „ідеального спеціаліста” допомагає виявити власні недоліки у знаннях і вміннях, активізувати внутрішні ресурси та стати підґрунтям для саморозвитку. Спроектовані образи ми можемо знайти не лише в моделях професійної компетентності майбутніх фахівців, а й у професіограмах і описових кваліфікаційних характеристиках. Тому досить часто модель професійної компетентності розглядається науковцями як складова професіограми, що містить блок знань і вмінь. Досить цінною критеріальною категорією професійної компетентності є її функціональність, тому що саме через реалізацію функцій характеризується компетентність за рівнем розвитку, змістовної повноти, структурної цілісності. В.Г. Афанасьєв подає визначення, що дозволяє зрозуміти сутність функції: “У функції виражена та роль, що одне явище виконує роль стосовно іншого”.

Дослідник О.Е. Ломакіна називає такі функції компетентності:

* мотиваційно-збуджувальна, яка полягає в тому, що професійна компетентність стимулює особистість до самоствердження до реалізації свого творчого потенціалу, до знаходження зрілої форми думок, мотивів, цінностей, всієї спрямованості особистості;

* гностична, що активізує пізнавальну, інтелектуальну діяльність особистості;

* практико-операційна (технологічна) функція - переломлення отриманих знань у практичній предметній діяльності у вигляді вмінь і навичок володіння й відбору змісту навчального матеріалу, а також проектування й організації навчального процесу;

* емоційно-вольова функція - це здатність до вольової напруги, мобілізації своїх зусиль у подоланні труднощів, особливо в ситуаціях конфліктного типу, що вимагають наполегливості, витривалості;

* контрольно-оцінююча (рефлексивна) функція полягає в оцінюванні відношення й усвідомлення людиною своїх знань, поведінки, інтересів, професійного рівня;

* комунікативна функція - відкритість вчителя до спілкування й збагачення в процесі міжособистісної взаємодії.

Ми погоджуємося із зарубіжними дослідниками, які поняття “компетентність” використовують для характеристики кінцевої мети навчання й інтелектуального утворення в структурі моделі фахівця. Фахівці з управління М.Х. Меском, Ф. Хедоурі, П. Вейл у дослідженні компетентності управлінських працівників особливе місце відводять здібностям суб'єкта й розподіляють їх за чотирма рівнями: здібність до інтеграції знань і навичок та їх адаптованість до умов діяльності; здібність до передбачення (концептуальна компетентність); здібність перцептивна й емотивна; здібність до конкретного виду діяльності.

Американські вчені виділяють індивідуально-психологічні якості компетентного фахівця: дисциплінованість, самостійність, комунікабельність, прагнення до саморозвитку. Акцент на саморозвиток найбільш важливий, він включає самовивчення - прийняття вимог і трансформацію їх для себе, де саморозвиток - не просте формування професійних якостей, але й мотивований вільний вибір і прагнення досягти бажаного рівня професійної компетентності.

Більшість учених погоджуються з твердженням, що професійна компетентність - це інтегративна особистісно-діяльнісна характеристика людини, яка базується на особистісному (воло-

діння комплексом особистих якостей) і діяльністному (освоєння різних моделей поведінки) досвіді, дозволяє їй ефективно діяти у сфері, яка належить до її компетенції, наприклад галузь економіки, фінансів, банківської справи.

Враховуючи, що майбутні фахівці економічної галузі у своїй професійній діяльності будуть виконувати різні функції, вони мають володіти різними компетентностями: мотиваційною (психологічною), предметною (фаховою), дидактичною, методичною, комунікативною, управлінською, організаторською, проектною, які входять до складу професійної компетентності майбутніх фахівців. Їх перелік можна розширити, додавши ще такі види, як економічну, етичну та інші.

Однак ми зупинилися на таких, які, відображають змістову основу професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі та їхньої підготовки. Кожна із видів компетентностей (мотиваційна, предметна, дидактична, методична, комунікативна, управлінська, організаторська, проектна, етична, обліково-економічна) має певний обсяг об'єктивно необхідних знань, умінь і навичок. Професійна компетентність на наш погляд, відображає єдність теоретичної і практичної готовності майбутнього фахівця до їхньої професійної діяльності.

Системо-утворювальною основою для побудови моделі економічної компетентності майбутнього фахівця ми обрали функції бухгалтера, економіста, фінансиста, банкіра. Функції деталізувалися до знань і відповідних до них оперативно-процесуальних видів діяльності майбутніх фахівців. Для кожної функції були визначені й систематизовані конкретні знання й уміння, об'єктивно необхідні для їхнього виконання.

Як бачимо, основою щодо створення концептуальної моделі професійної компетентності фахівців економічної галузі було обрано гуманістичний підхід, який поєднує в собі види компетентностей, розвиток особистості, види діяльності. Визначальним тлумаченням суті гуманістичного підходу є філософський принцип гуманізму.

Гуманізм - це змінювана з історією розвитку суспільства системи поглядів, яка визначає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя, розвиток і прояв своїх здібностей, яка

вважає благо людини критерієм оцінки, а принципи рівності, справедливості, людяності – нормою стосунків між людьми.

Тобто гуманістичний підхід слід розуміти як вплив на розвиток, переорієнтацію на особистість, на її формування, унікальної, творчої, професійної, компетентної індивідуальності, яка прагне максимально реалізувати свої можливості, яка відкрита для сприйняття нового досвіду та життєвих ситуацій. Концептуальна модель професійної компетентності фахівців економічної галузі відображає тісний взаємозв'язок потреб, мотивів, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей, самоаналіз та самооцінку, які впливають на формування професійної суб'єктності майбутніх фахівців. Перейдемо до розгляду професійної суб'єктності, яка оцінюється за певними критеріями, серед яких - професійні, ділові й особистісні складові якості фахівця.

Суб'єкт - особа, яка здійснює будь-яку діяльність. Це окрема людина, сім'я, підприємець, фірма, підприємство, компанія, держава тощо. Суб'єкт у нашій моделі (рис.2) є джерелом, рушієм, носієм цілеспрямованої активно-вольової, предметно-практичної діяльності.

Ідеї суб'єктності, висунуті С. Рубінштейном, загострюють науковий інтерес до людського життя із середини детермінованого процесу. У світлі цих ідей онтологічний імператив “бути суб'єктом” є загальнолюдським вираженням суверенності особистості - майбутнього фахівця, їхньої персональної відповідальності перед собою й іншими за результати своїх діянь, за все, що з ними відбувається і від них самих залежить.

Через професійну суб'єктність встановлюється зв'язок між поняттями “індивід”, “особистість”, “індивідуальність”, “універсальність” та ін.; завдяки професійній суб'єктності стає зрозумілою логіка становлення та розвитку відповідних психологічних підходів до розвитку людини. Уміння створювати гуманістичні умови для успішної реалізації компетентнісного і діяльнісного підходу є однією з основних характеристик професійної суб'єктності.

Схематично концептуальну модель професійної компетентності фахівців економічної галузі ми показали на рисунку 2.

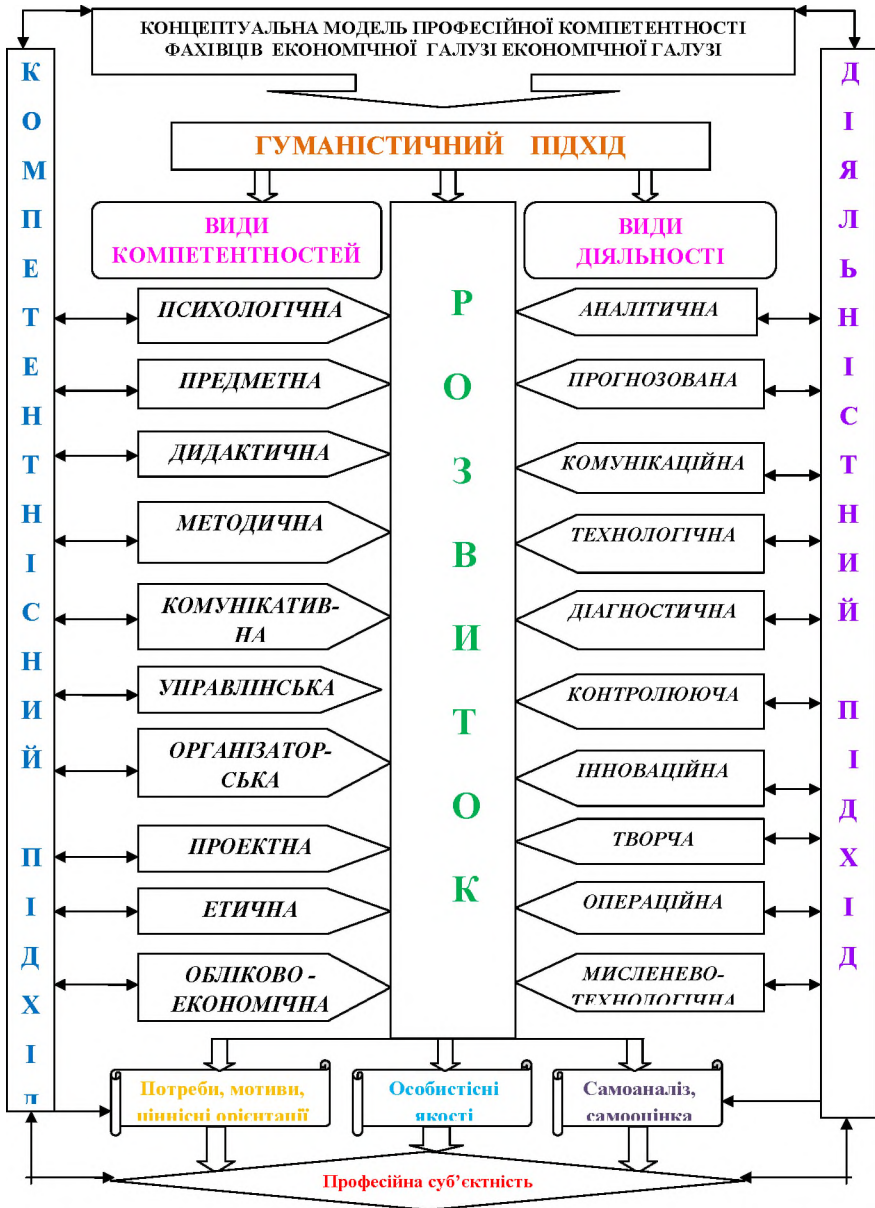

Рис. 2. Концептуальна авторська модель професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі

координацію (“Хто буде виконувати роботу?”); контроль (“Чи є відповідний стан змісту і якості роботи?”); регулювання (за умови необхідності, введення корекції); облік – без постійної фіксації виконаної роботи.

Висновки та пропозиції. Отже, педагогічна проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців полягає в тому, щоб не тільки навчити їх виконувати свої професійні функції, а й прищепити їм системний підхід до аналізу проблемних ситуацій і вміння на основі цього аналізу приймати оптимальні рішення, які б враховували зміст і структуру їхньої діяльності. Галузі народного господарства потребують фахівців з професійною компетентністю, яка передбачає наявність знань, умінь і навичок у практичній і науково-дослідній діяльності. Тому теоретичні та методичні аспекти професійної компетентності бухгалтерів, фінансистів, банкірів, економістів сьогодні знаходяться в центрі уваги.